

ZABÍT MARIÍ, ABY PŘEŽILA JODIE?

STUPEŇ NÁROČNOSTI FILOZOFICKÉ GYMNASTIKY

ROZCVIČKA

STŘEDNÍ ZÁTĚŽ

NÁROČNĚJŠÍ CVIČENÍ

Jedno z desatera přikázání, která byla předána Mojžíšovi, znělo „Nezabíješ“. Ale je zabít vždy špatné? Většina z nás je přesvědčena o tom, že existují výjimky z pravidla. Například věříme, že by bylo morálně přijatelné zastřelit maniaka, který se na školním hřišti chystá k vražedným orgiím, pokud by to byl jediný způsob, jak mu v tom zabránit. Chtěl bych zde ale probrat jinou možnou výjimku – zabítí jedné nevinné osoby, aby mohla být jiná zachráněna. Je něco takového morálně přijatelné?

Případ Jodie a Mary

Není tomu příliš dávno, co se narodila siamská dvojčata spojená v podbřišku. Rodiče, z ostrova Gozo ve Středozezemním moři odjeli do Velké Británie, kde se jejich děvčátkům mohlo dostat speciální lékařské péče. Britští lékaři zjistili, že jedno z děvčátek – Mary – má nedostatečně vyvinutý mozek a zároveň je jeho koloběh krve závislý na srdci a plicích sestřičky Jodie, která byla, podle soudního svědectví, „bystré a živé dítě, čile cucající dudlík“. Prognózy byly chmurné. Buď bylo možné ponechat dívky spojené a do několika měsíců by obě zemřely, nebo je oddělit a Jodie by v tom případě měla slušnou naději na to, že přežije, i když s některými tělesnými vadami. Bezprostředním důsledkem takovéto operace by však byla smrt Mary. Lékaři prosazovali operaci. Rodiče, oddaní katolíci, byli proti a namítali, že jelikož zabít je špatné a jelikož operace by nevyhnutelně skončila smrtí Mary, je „Boží vůle“, aby doktoři nechali obě dívky zemřít. Lékaři se s případem obrátili na soud a vyhráli. Operace mohla proběhnout, Mary zemřela, ale Jodie přežila.

Utilitářský přístup

Byla operace, která zachránila Jodie výměnou za smrt Mary, správná? Máme v takových situacích právo zabít, pokud můžeme zachránit život? Lékaři z Manchesteru, kteří měli Jodie a Mary na starosti, soudili, že máme. Je zajímavé, že tito lékaři byli osočeni za názor, který ve filozofii proslul jako *utilitářský*.

Utilitarismus se vyvíjel a zušlechťoval různými směry. Dvěma jeho prvními stoupenci byli Jeremy Bentham (1748–1832) a John Stuart Mill (1806–1873), ale dosud má mnoho přívrženců. Ve své nejprostší formě je utilitarismus názor, že pokud stojí člověk před morální volbou, pak správné rozhodnutí je vždy to, které maximalizuje štěstí.

Například, mám ukrást malému dítěti čokoládu? Získal bych tím požitek z toho, že bych ji snědl, ale odepřel bych též požitek dítěti, a navíc bych ho učinil nešťastným. Proto bych, podle stoupenců utilitarismu, dítěti čokoládu krást neměl.

V případě Jodie a Mary vypadá utilitářská kalkulace jako naprosto jasná záležitost. Máme na výběr dva různé postupy. Můžeme buď být pro operaci a zachránit Jodie tím, že zabijeme Mary, nebo můžeme operaci odmítnout a přijmout fakt, že obě děti nevyhnutelně zemřou. Z utilitářského pohledu by se mohlo zdát jasné, že bychom měli být pro operaci, protože výsledkem tak bude štěstí alespoň jednoho z obou dětí.

Je tato utilitářská obhajoba smrti Mary ve prospěch Jodie přijatelná?

Případ transplantace

Je jasné, že jsou případy, které výrazně svědčí proti utilitarismu. Zde je jeden z nich.

Jste lékař, který léčí dva vážně nemocné pacienty. Jeden z nich má rozvinutou rakovinu a brzy zemře. Druhý z nich má srdeční vadu, a pokud se pro něj rychle nenajde jiné srdce, brzy zemře. Zjistíte, že dokonalým dárcem by byl pacient s rakovinou, takže můžete jednoho z pacientů zachránit tím, že druhého zabijete a jeho

srdce dáte druhému. Nebo nebudete dělat nic a výsledkem bude, že oba brzy zemřou. Jak byste se měli zachovat?

Z utilitářského pohledu se zdá jasné, které jednání je morálně vhodnější. Pokud se rozhodnete pro operaci, jeden z nich se vrátí šťastný ke své rodině, kde může ještě vést dlouhý a spokojený život. Pokud operaci zavrhnete, budou ztraceny oba životy a výsledkem nebude jedna, ale hned dvě nešťastné rodiny. Je tedy jistě správné zabít pacienta s rakovinou, abyste zachránili pacienta se srdeční vadou.

Názor, že v této situaci je správné zabít jednoho pacienta, aby druhý mohl být zachráněn, většinu z nás vyděsí. Velmi jasně cítíme, že pacient s rakovinou by byl nespravedlivě obětován, kdybychom ho zabili, abychom mu mohli vzít srdce. Vzít mu život, přestože výsledkem by byl zachráněný život jiného člověka, by bylo samozřejmě morálně velice nesprávné.

Utilitářský názor, že morálně správné je to, co vede k většímu štěstí, se tedy zdá být špatný. A pokud utilitarismus odmítneme, pak ho nemůžeme použít k obhajobě zabití Mary ve prospěch Jodie.

Myšlenkové pomůcky: Utilitarismus pravidel

Teď na chvíli odbočíme a představíme si verzi utilitarismu, která by mohla být schopná se s tímto případem transplantace vypořádat. *Utilitarismus pravidel* nezvažuje důsledky každého jednání individuálně, ale věří, že bychom se měli řídit takovými *pravidly*, která, pokud jsou dodržována, vedou k největšímu štěstí.

Stoupenec utilitarismu pravidel může třeba argumentovat, že by mělo být vždy dodržováno pravidlo „Nezabíješ“, přestože příležitostně, jako je tomu v případě Jodie a Mary, má za následek menší štěstí, neboť dodržování tohoto pravidla obecně vede k většímu štěstí.

Ale i utilitarismus pravidel má své problémy. Jeden z nejvýznamnějších nedostatků nám bude zřejmý, jakmile si položíme otázku, proč bychom měli dodržovat nějaké pravidlo i v situaci, kdy evidentně povede k menšímu štěstí. Je absurdní,

že bych měl například říct pravdu sériovému vrahovi, který se mě ptá, kam jsem schoval své děti, i když mluvit pravdu obecně jistě vede k většímu štěstí. Ve skutečnosti by samozřejmě bylo pro mě nesprávné mluvit za takových okolností pravdu. To však žádný stoupenec utilitarismu pravidel není schopen uznat.

Závěry, které by bylo možno vyvodit...

Abychom to shrnuli: tento případ transplantace výrazně svědčí proti těm formám utilitarismu, které by se daly použít k obhajobě zabití Mary ve prospěch Jodie. Z tohoto případu však můžeme vyvodit ještě dva další závěry.

Zprvė, někdo by z toho mohl vyvodit závěr, že bychom se měli řídit Božím přikázáním „Nezabíješ“ i v těch situacích, v nichž bychom mohli zabitím zachránit život. Takový byl názor kněze z vesnice, v níž se Jodie a Mary narodily. Kněz svůj postoj ve skutečnosti hájil právě odkazem na případ podobný naší otázce transplantace.

Je to stejný princip jako darování orgánů. Transplantace jsou oprávněné a morální, pokud je dárce mrtev. Ale Mary není mrtvá. Je živá, je to lidská bytost. Není správné ji zabít, ať už se jedná o jakkoli dobrý úmysl.*

Podle kněze je zabít nesprávné, tečka. A zůstává nesprávné i v situaci, kdy by jeho prostřednictvím bylo možno zachránit jeden nevinný život. Keith Male, mluvčí *Life*, organizace stavějící se za ochranu lidského života, má podobný názor. O rozhodnutí umožnit operaci Jodie a Mary řekl:

Toto rozhodnutí je politováníhodné. Opomíjí základní princip našeho práva, že je nepřipustné zabít nebo dopustit se úmyslně jakéhokoli těžkého ublížení na nevinném člověku, i kdyby z tohoto jednání mohlo vzejít cokoli dobrého.**

* *Guardian*, 22. září 2000, str. 2.

** *Daily Express*, 23. září 2000, str. 4.

Zadruhé, někdo by mohl tvrdit, že tento případ transplantace nám připomíná – nebo by alespoň měl připomínat –, že lidé mají morální práva, z nichž nejzákladnějším je právo na život. V otázce transplantace utilitarismus požaduje, aby bylo porušeno právo na život pacienta s rakovinou, to by však bylo samozřejmě nesprávné. Stejně nesprávné bylo zabít Mary, aby byla zachráněna Jodie, protože tím jsme porušili Maryino právo na život. Jak říká dr. Richard Nicholson z *Bulletin of Medical Ethics* Královské lékařské společnosti:

Otázka toho, jaká práva náleží siamským dvojčatům, dosud nebyla právně řešena. Jelikož jde evidentně o dvě lidské bytosti, nelze tvrdit, že jedno má větší práva než druhé. A pokud mají obě práva, pak je nutné respektovat to nejzákladnější právo – na život a na spravedlnost. Jodie a Mary tak mají obě právo na život a na spravedlnost, jinými slovy na spravedlivé zacházení. Jejich chirurgickým oddělením bychom odepřeli Mary obě tato práva.*

Možná máte nyní oprávněný pocit, že zabití Mary za účelem zachrany Jodie bylo až přehnaně odsuzováno jako nemorální, ale myslím, že toto není správný závěr, ke kterému bychom měli dospět. Stejně jako kněz a dr. Nicholson, i já odmítám utilitarismus – rozhodně alespoň ty jeho formy, podle nichž bychom měli zabít pacienta s rakovinou, aby byl zachráněn pacient se srdeční vadou. Stejně tak souhlasím s názorem, že lidské bytosti mají morální práva, která by – obecně řečeno – neměla být porušována. Přesto však nejsem přesvědčen o tom, že v případě Jodie a Mary by bylo správné nechat obě děti zemřít.

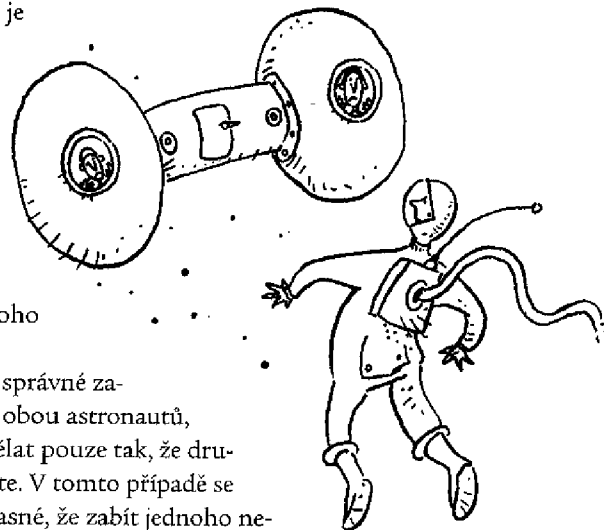
Případ astronautů

Představte si následující situaci.

Byli jste vysláni do vesmíru na záchrannou misi. Ve dvou různých částech vesmírné lodi jsou uvězněni dva astronauti a dochází jim vzduch. Dorazíte k lodi v okamžiku, kdy astronautům uvnitř zbývá ještě několik minut, ale přívod kyslíku do obou částí lodi

je připojen tak, že je možné zachránit pouze jednoho z nich tím, že zastavíte přívod kyslíku druhému – a tím ho zabijete. Necháte zemřít oba astronauty? Nebo jednoho z nich zachráníte?

Samozřejmě je správné zachránit jednoho z obou astronautů, přestože to lze udělat pouze tak, že druhého z nich zabijete. V tomto případě se většině z nás zdá jasné, že zabít jednoho nevinného člověka, aby mohl být zachráněn jeden život, je správné.

Případ ponorky

Slyšeli jsme doktora Nicholsona argumentovat, že bychom neměli zachraňovat Jodie tím, že zabijeme Mary, protože bychom tím odepírali Mary její právo na život. Přestože jsem skutečně rád, že lidé mají morální práva, včetně práva na život, zcela evidentně existují i situace, v nichž by tato práva měla být porušena. Práva by měla být obecně respektována, nikoli však za každou cenu.

Vezměte si například následující situaci.

Jste prezidentem Spojených států amerických a víte, že posádka jedné americké ponorky v důsledku nějaké poruchy za okamžik nevědomky odpálí rakety s jadernými hlavicemi, které způsobí smrt miliónů nevinných lidí. Jediným způsobem, jak této katastrofě zabránit, je vyslat raketu, která by ponorku i s její posádkou zničila. Jak byste se zachovali?

Samozřejmě, že v této situaci je správné zničit ponorku, přestože tím odepřete členům posádky na palubě jejich právo na život.

* Richard Nicholson, *Independent on Sunday*, 10. září 2000, str. 30.

To, že právo na život lze za jistých okolností oprávněně ignorovat, se zdá jasné i z případu astronautů. Trval by snad dr. Nicholson na tom, že protože bychom měli respektovat právo na život těchto astronautů, je lépe držet se zpátky a pouze sledovat, jak se oba dusí?

Výjimky z „Nezabiješ“

Vesnický kněz tvrdil, že zabíjet je vždy nesprávné, bez ohledu na to, jestli z toho může vzejít něco dobrého. Tento svůj názor také doložil příkladem transplantace.

Jaký by měl ale kněz názor, pokud by šlo o uvedené případy astronautů a ponorky? Trval by na tom, že nemáme ponorku ničit a raději máme nechat zemřít milióny lidí? Tvrdil by, že je lépe nechat ty dva astronauty udusit? Protože by nám nezbylo nic jiného, pokud bychom trvali na tom, že Boží přikázání „Nezabiješ“ musí být uposlechnuto bez výjimky.

A přece je takovýto názor zvrácený, že? Je skutečně „Boží vůle“, abychom se jen dívali, jak oba astronauti umírají?

Samozřejmě, že pokud lze připustit, že v případě astronautů je morálně přijatelné zabít za účelem záchrany života, pak není důvod, proč by měl být případ Jodie a Mary posuzován jiným metrem. Naopak, z morálního hlediska se mi jeví případ srostlých dvojčat v podstatě podobný případu astronautů.

Ti, kdo prosazují řízení se Božími přikázáními bez výjimky, se možná nedají zviklat a budou trvat na tom, že není správné zabít, a to ani v situaci, v níž bychom tak mohli zachránit milióny životů. Možná budou chtít svůj postoj učinit na oko přijatelnější tvrzením, že smrt není konec. Stejný názor vyjadřovali někteří komentátoři případu srostlých dvojčat, když tvrdili, že řídit se Božím přikázáním a nechat obě děvčátka zemřít se pouze jeví jako bezcitné, protože zapomínáme na to, že obě děti se mohou těšit na věčný život na nebesích.

Tato obhajoba názoru, že bychom měli nechat obě děvčátka zemřít, se snad může leckomu zamlouvat, ale pokud bychom ji měli považovat za racionální obhajobu, museli bychom nashromáždit

dostatek důkazů o tom, že nás takový život po smrti skutečně očekává. Nestačí jen prostě něco tvrdit. Přinejmenším není jasné, zda nějaké takové důkazy vůbec existují.

Proč manchesterští lékaři nemusejí být stoupenci utilitarismu

Ukázali jsme si, že někdy je nesprávné zabít nevinné, aby byl zachráněn život, ale případy astronautů a ponorky nám také ukázaly, že aby byl zachráněn život, někdy je nesprávné nevinné nezabít. Připustit, že jsou situace, v nichž je správné zabít nevinné a tím zachránit život, neznamená přijmout princip, že by tak měl člověk jednat vždycky. A neznamená to ani uznání utilitarismu. Dr. Nicholson má ale jiný názor. Podle něj manchesterští lékaři, kteří operaci prosazovali, musí být stoupenci utilitarismu.

Mezi lékaři zdomácněl... surový utilitářský postoj. Nějaký život je lepší než žádný život, zní jejich argument, proto tou správnou odpovědí musí být operace.*

Jak je však nyní jasné, lékaři, kteří byli přesvědčeni, že je správné zachránit Jodie tím, že zabijí Mary, nemusejí být stoupenci utilitarismu. Naopak mohou odmítat utilitarismus právě z toho důvodu jako kněz, a sice že je evidentně a intuitivně nesprávné zabít pacienta s rakovinou, aby bylo možné zachránit pacienta se srdeční vadou.

Dvě odlišné morální intuice

Kněz se odvolával zmínkou otázky transplantace na jistou morální intuici. Intuitivně cítíme, že by bylo nesprávné zabít například pacienta s rakovinou, abychom mohli zachránit pacienta s vadou srdce.

Intuici vyplývající z takového případu lze použít k obhajobě názoru, že je *vždycky* nesprávné ukončit nevinný život, i kdyby to

* Tamtéž.

bylo s dobrým úmyslem. Z toho potom vyplývá, že bylo nesprávné vzít život Mary, aby byl zachráněn život Jodie.

Ale z intuice, na kterou se kněz odvolával – že je nesprávné zabít v případě transplantace –, nevyplývá, že je *vždycky* nesprávné ukončit nevinný život. A ve skutečnosti kněz přehlížel jinou, stejně silnou intuici. V případech ponorky a astronautů je to intuice, že ukončit nevinný život je správné.

Pokud se člověk začne odvolávat na takovéto mravní intuice, nemůže si z nich libovolně vybírat, co se mu hodí. Pokud se od nás očekává, že budeme respektovat tuto intuici v případě transplantace, pak bychom ji měli samozřejmě respektovat i v případech ponorky a astronautů. V takovém případě ale knězův argument, že není správné zabít Mary, aby se zachránila Jodie, selhává.

Považuji intuitivně případ Jodie a Mary z morálního hlediska za daleko podobnější případu astronautů než případu transplantace (nebo tak to alespoň připadá mně). Zdá se tedy, že takovýto odkaz na intuici nakonec ve skutečnosti svědčí pro zabití Mary, aby mohla být zachráněna Jodie.

Těžký úkol

Ti, kdo chtějí, stejně jako já, respektovat obě tyto morální intuice, stojí před těžkým úkolem – vysvětlit, proč je přijatelné zabít jednoho astronauta, aby mohl být druhý zachráněn, ale přitom není přijatelné zabít pacienta s rakovinou, aby mohl být zachráněn pacient se srdeční vadou. Intuitivně poznáváme, že někdy je správné ukončit nevinný život, aby mohl být jiný zachráněn, a že někdy to správné není. Není však snadné obhájit, kde je přesně hranice. V čem je podstatný rozdíl mezi případem astronautů a případem transplantace? Nejsem si jistý, jestli na tuto otázku dokážu přiměřeně odpovědět. Možná nějaká odpověď napadne vás.

Dodatek: Mělo být ignorováno rozhodnutí rodičů?

Jedna věc je tvrdit, že bylo správné zachránit Jodie zabitím Mary. Jiná věc je však považovat za správné, že byl tento úsudek prosa-

zen přes přání rodičů. Někdo by mohl říct, že přestože bylo, při bližší úvaze, správné dvojčata operovat, bylo nesprávné nutit toto rozhodnutí rodičům. Koneckonců, jsou to rodiče, nikoli my, kdo bude muset žít s následky této operace. To oni se pravděpodobně budou muset mnoho let starat o tělesně postižené dítě, které jim bude celou tu dobu připomínkou, že byla, podle nich, popřena „Boží vůle“.

Rodiče se údajně také báli neochoty jejich komunity přijmout Jodie kvůli jejímu postižení a nedostatku ekonomických prostředků nutných k zajištění plnohodnotného života pro Jodie.

Těmto námitkám rodičů jsem rozuměl, ale zároveň jsem byl toho názoru, že je správné nebrat na jejich rozhodnutí ohled. Vždyť ho nebereme ani na rozhodnutí těch, jejichž náboženské přesvědčení souhlasí s obětí života, který by jinak mohl být zachráněn. Například dbáme na to, aby dětem Svědků Jehovových nebyla odpirána transfúze, která by jim mohla zachránit život, přestože jejich víra to tak požaduje.

Co však s těmi dalšími námitkami: že Jodie bude muset žít s tělesným postižením v rodině a komunitě, která by se k ní mohla chovat nepřátelsky a neměla by dostatek prostředků, aby se o ni postarala?

Zdá se mi, že tyto faktory jsou z velké části irelevantní. Normální dítě, které by bylo možné zachránit, bychom na základě takovýchto argumentů umřít nenechali, proč bychom tedy měli k těmto argumentům přihlížet v tomto případě? Jodie je čilá, bystrá a jinak zdravá děvče, které má před sebou možná sto let života. Argument, že bychom ji měli nechat umřít, protože kvůli svému postižení by se mohla stát jakousi přítěží a protože by ji mezi sebe nemuseli přijmout omezení, jistě není správný. A každý, kdo věří v bezvýhradné „právo na život“, bude jistě stejného názoru.

Tato kapitola je příkladem toho, jak lze filozofické myšlení použít v životě – v tomto případě je řešena otázka, které jednání je morálně správné. Další příklady toho, jak lze filozofické myšlení aplikovat na etické otázky viz ve 2. kapitole, Co je špatného na homosexualitě?, 21. kapitole, Měli bychom to jíst?, a 12. kapitole, Značkové děti.

DALŠÍ ČETBA:

Doporučuji přečíst pojednání Johna Stuarta Milla, „Higher and Lower Pleasures“, a Bernarda Williamse, „A Critique of Utilitarianism“, které tvoří 13. a 14. kapitolu knihy:

Nigel Warburton (ed.), *Philosophy: Basic Readings* (Routledge, Londýn 1999).

Dobrý úvod do utilitarismu najdete v:

Chris Horner, Emrys Westacott, *Thinking through Philosophy* (Cambridge University Press, Cambridge 2000), 5. kapitola.

PODIVNÁ ŘÍŠE ČÍSEL

STUPEŇ NÁROČNOSTI: FILOZOFICKÉ GYMNASTIKY

ROZCVIČKA STŘEDNÍ ZÁTĚŽ NÁROČNĚJŠÍ CVIČENÍ

Matematika je pevně vetkána do tkaniva moderního života. Ať už dláždíte koupelnu, počítáte, jak dlouho vám potrvá cesta do Glasgowu, navrhujete opékač topinek nebo chcete vystřelit člověka na Měsíc, bez matematiky se neobejdete. Bez ní by náš život vypadal téměř nepředstavitelně jinak. Co přesně ale je matematika? Zkoumáme při výkonu matematického výpočtu, jak tvrdí někteří matematici a filozofové, podivnou říši čísel, která existuje „venku“, nezávisle na nás? Nebo jsou matematika a její pravdy ve skutečnosti naším výtvořem?

Dláždění koupelny

Kraus studuje matematiku a Bridie přírodní vědy. Chtějí si vydláždít koupelnu dlaždicemi o velikosti 30×30 cm. Bridie předtím změřila podlahu a vyšlo jí, že na délku i na šířku se vleze přesně 12 dlaždic. Kraus vypočetl, že $12 \times 12 = 144$ a koupil 144 dlaždic. Právě rozložil dlaždice po podlaze a zjistil, že sedí přesně.

Kraus: Perfektní. Je úžasné, co dokáže matematika.

Bridie: A co?

Kraus: Podlaha měří na šířku i na délku 12 dlaždic. Podle matematického zákona – zákona násobení – jsem vypočetl, že budeme potřebovat přesně 144 dlaždic. A když dlaždice vyskládám vedle sebe, ukáže se, že 144 dlaždic opravdu přesně pokrývá podlahu.

Bridie: A to tě překvapuje?

Kraus: Ano. Ať už chceme vydláždít koupelnu, vypočítáváme výšku hory nebo chceme zjistit, kolik paliva načerpat do rakety, matematika nám dá vždy správnou odpověď.